

YURIDIK XIZMAT FAOLIYATIDA ADVOKATLIK INSTITUTINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI HAMDA XORIJIY TAJRIBA TAHLILI

Yulchiyev Baxodirjon Zokirovich

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20503092>

Annotatsiya

Mazkur tezisdagi yuridik xizmat faoliyatida advokatlik institutining rivojlanish tendensiyalari hamda xorijiy davlatlar tajribasi tahlil qilinadi. Unda advokatura institutining zamonaviy huquqiy tizimdagi o'rnini, uning rivojlanish bosqichlari va institutsional o'zgarishlari yoritilgan. Shuningdek, Rossiya, Germaniya, Buyuk Britaniya, AQSh, Qozog'iston va boshqa davlatlar advokatura tizimlarining o'ziga xos jihatlari qiyosiy-huquqiy tahlil asosida o'rganiladi. Tezisdagi advokatlik faoliyatini takomillashtirish, kasbiy javobgarlik mexanizmlarini kuchaytirish hamda xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish masalalari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari advokatura institutining samaradorligini oshirish va huquqiy yordam sifatini yaxshilashga qaratilgan ilmiy-amaliy xulosalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar advokatura, advokatlik instituti, yuridik xizmat, huquqiy himoya, kasbiy javobgarlik, xalqaro tajriba, qiyosiy huquq, huquqiy islohotlar, advokatlik faoliyati, huquqiy tizim.

Advokatlik instituti huquq tarixi nuqtayi nazaridan eng qadimiy institutlardan biri hisoblanadi. Uning kelib chiqishi Qadimgi Rim huquqiga borib taqaladi. Bunda "advocatus" atamasi dastlab sud jarayonlarida yordam ko'rsatuvchi shaxsni anglatgan. Keyinchalik bu tushuncha rivojlanib, professional yuridik yordamning mustaqil shakliga aylandi.

Mamlakatimiz siyosiy hayotida ro'y berayotgan muhim o'zgarishlar, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy-madaniy va sud-huquq sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar advokatura tizimini ham zamon bilan hamohang tarzda rivojlantirish, qonunchilik-huquqiy bazasini takomillashtirib borishni taqozo etmoqda. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan to'g'ri shu kungacha jamiyat hayotining barcha sohalari kabi sud-huquq tizimining ajralmas qismi bo'lgan advokatura tizimi ham uzluksiz ravishda rivojlanib, takomillashib bordi.

Shu bois O'zbekistonda advokatura instituti rivojlanishini shartli ravishda quyidagi asosiy uch bosqichga bo'lishimiz mumkin:

- 1-bosqich – 1990–1996-yillar;
- 2-bosqich – 1996–2016-yillar;
- 3-bosqich – 2016–2021-yillar¹.

Advokatlik institutining zamonaviy ta'rifiga ko'ra, u fuqarolar va tashkilotlarga yuridik yordam ko'rsatish, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini sud hamda boshqa organlarda himoya qilish uchun tashkil etilgan

¹ Central Asian Journal of academic research. O'zbekiston Respublikasida advokatura institutining rivojlanishi va bugungi kundagi istiqbolari. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10695499>



mustaqil, o'zini o'zi boshqaradigan professional birlikdir. Advokatlik faoliyatining ikki asosiy funksiyasi ajratib ko'rsatiladi: konsultativ (huquqiy maslahat berish) va vakillik (manfaatlarni vakil sifatida ifodalash).

Advokatlikning rivojlanish bosqichlari shartli ravishda to'rt davrga bo'linishi mumkin: birinchi davr — antik davr (Rim Respublikasi va Imperiyasi); ikkinchi davr — o'rta asrlar (kanon va feodal huquqi doirasida); uchinchi davr — yangi davr (XVIII–XIX asrlar, milliy advokatlik tizimlarining shakllanishi); to'rtinchi davr — hozirgi zamon (XX–XXI asrlar, xalqarolashuv va professionallashuv davri).

Sovet davrida advokatlik instituti davlat nazorati ostida bo'lib, advokaturaning mustaqilligi sezilarli darajada cheklangan edi. SSSR parchalanganidan so'ng, mustaqil O'zbekistonda advokatlik faoliyatini tartibga soluvchi yangi qonunchilik bazasi shakllana boshladi. 1996-yilda "Advokatlik faoliyati to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi ushbu sohaning rivojlanishida muhim qadam bo'ldi.

Advokatlik institutining mohiyatini tushunishda uch tamoyil markaziy o'rin tutadi: mustaqillik (davlat organlaridan va mijozdan), sir saqlash (advokat va mijoz munosabatlarining maxfiyligi), hamda professional axloq (deontologik normalar tizimi). Ushbu tamoyillar advokatlik faoliyatining sifati va ishonchliligini ta'minlovchi asosiy kafolatlar hisoblanadi.

XXI asrda advokatlik faoliyati bir qator tub o'zgarishlarga uchramoqda. Ushbu o'zgarishlar texnologik, ijtimoiy va iqtisodiy omillar bilan belgilanib, global miqyosda kuzatilmoqda.

Har bir fuqaroning o'z farovonligiga ishonchi jamiyatda advokaturaning uyushqoqligi, mustaqilligi va huquqiy himoyalanganligi darajasiga mutanosibdir. Chunki advokaturaning asosiy vazifasi fuqaro va yuridik shaxslarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda butun jamiyatga va uning a'zolariga ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan yuridik xizmatlar ko'rsatishdan iboratdir².

Ommaviy institut va huquqni himoya qilishning ijtimoiy ko'rinishi bo'la turib, advokatura jamiyat uchun hayotiy zarur bo'lgan funksiyalarni bajaradi³.

Zamonaviy advokatlik amaliyotidagi eng muhim tendensiya — raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning huquqiy soha faoliyatiga integratsiyalashuvidir. LegalTech (huquqiy texnologiyalar) sohasining rivojlanishi advokatlarning ish usullarini tubdan o'zgartirmoqda: avtomatlashtirilgan hujjat tahlili, prognozli tahlil, onlayn arbitraj tizimlari keng qo'llanilmoqda. Sun'iy intellektga asoslangan dasturlar shartnomalarni tahlil qilish, sud amaliyotini o'rganish va huquqiy xavflarni baholash kabi vazifalarda advokatlar mehnatini bir necha barobar tezlashtirmoqda.

Zamonaviy xalqaro huquqda aholiga yuridik xizmat ko'rsatishni ta'minlash maqsadida advokatning huquqni himoya qilishga qaratilgan faoliyatining

² Адвокатская деятельность: учебно-практическое пособие / Под общ. ред. к.ю.н. В.Н. Бурбина. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Статус, 2005. — С. 15.

³ Воробьев А.В., Поляков А.А., Тихонравова Ю.В. Теория адвокатуры. — М.: Грантъ, 2002. — С. 140.

tashkiliy va huquqiy kafolatlari ko‘rinishida tadbirlar kompleksi, ya‘ni inson huquqlarining fundamental huquqlaridan biri bo‘lgan himoyalash huquqini ta‘minlashga qaratilgan advokatlik faoliyatining xalqaro standartlari ishlab chiqilgan⁴.

Advokatlik faoliyatining standartlari — bu xalqaro aktlarda, amaldagi qonunchilikda nazarda tutilgan advokatning tegishli harakatlarining, birinchi navbatda, protsessual harakatlarining sifatiga qo‘yilgan talablar, shuningdek samarali ishlash imkoniyatini beradigan, advokat amaliyoti davomida to‘plangan usul va metodlardir.

Odatda, advokatlik faoliyati standartlari deganda advokatning kasbiy xislatlari va harakatlariga qo‘yiladigan talablar tushuniladi⁵. Biroq, bizning fikrimizcha, advokatlik faoliyatining standartlari bu bilan chegaralanmaydi, chunki ular amalda advokatlik faoliyatini mustaqil amalga oshirish kafolatlari hamdir.

Huquqiy munosabatlarning murakkablashishi va sohalarning diversifikatsiyalashuvi advokatlarning tor ixtisoslashuviga olib kelmoqda. Agar ilgari advokat universal mutaxassis sifatida faoliyat yuritgan bo‘lsa, bugungi kunda IT huquqi, ekologik huquq, xalqaro tijorat arbitraji, intellektual mulk huquqi kabi sohalarda chuqur bilimga ega bo‘lgan mutaxassislarga talab keskin ortmoqda. Bu holat advokatlik ta‘limiga ham yangi talablarni qo‘ymoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Advokatura instituti samaradorligini tubdan oshirish va advokatlarning mustaqilligini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5441-sonli Farmoni milliy huquq tizimida professional huquqiy yordam ko‘rsatish va yuridik xizmatlar bozorini tartibga solishda tub burilish yasagan konseptual hujjat hisoblanadi. Mazkur Farmon zamonaviy yuridik xizmat tushunchasini faqatgina davlat idoralari yoki muayyan korxonalarda ichki maslahatchilar faoliyati bilan cheklamay, uni keng qamrovli va erkin iqtisodiy bozor subyekti sifatida qayta shakllantirishga zamin yaratdi. Hujjatning tahlili shuni ko‘rsatadiki, davlat tomonidan advokatura institutini yuridik xizmat va konsalting subyektlari bilan bog‘lash, ular o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqish borasida aniq huquqiy mexanizmlar belgilab berilgan⁶.

Ushbu munosabatlarning eng diqqatga sazovor jihati — davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlarining ichki yuridik xizmatlari xodimlarini professional advokatlik faoliyatiga keng jalb etish uchun yaratilgan integratsion huquqiy imtiyozlardir. Farmonga muvofiq, yuridik xizmat xodimlari, shuningdek, sudya,

⁴ Саидов А.Х. Международные стандарты и законодательство об адвокатуре в странах Центральной Азии // «Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы»: Материалы Международной региональной конференции (4–7 февраля 2003 г., Ташкент, Узбекистан). — Ташкент, 2003. — С. 8.

⁵ Адвокатская деятельность: учебно-практическое пособие / Под общ. ред. к.ю.н. В.Н. Бурбина. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Статут, 2005. — С. 130.

⁶ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Advokatura instituti samaradorligini tubdan oshirish va advokatlarning mustaqilligini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5441-sonli Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-3731060>



FRANCE



FRANCE

tergovchi yoki prokuror lavozimlarida kamida uch yil faoliyat yuritgan shaxslarning professional malakasi va amaliy ko'nikmalari inobatga olingan holda, ularga advokatlik litsenziyasini olishda majburiy stajirovka muddatini o'tamaslik huquqi berildi. Bu qadam yuridik xizmat va advokatura tizimlari o'rtasidagi kadrlar almashinuvini ta'minlash barobarida, professional yuridik hamjamiyatning umumiy intellektual salohiyatini oshirishga va tajribali yuristlarning to'g'ridan-to'g'ri advokatlik tuzilmalariga o'tib professional faoliyat ko'rsatishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, Farmon professional yuridik yordam hamda tijoriy asosdagi yuridik konsalting xizmatlari bozorini bir-biridan aniq ajratib berish orqali sohadagi munosabatlarni institutsional jihatdan tartibga soldi. Hujjatning muqaddima qismida yuridik maslahat xizmatlarini ko'rsatish faoliyatining advokatlik bilan o'zaro chegaralanmaganligi sohaga investitsiyalarni jalb etish va sifatli xizmat ko'rsatish tizimini rivojlantirishga to'siq bo'layotgan salbiy omil sifatida baholangan. Ushbu muammoni bartaraf etish maqsadida, tijorat tashkilotlariga hech qanday litsenziya talab qilinmagan holda erkin yuridik maslahat (konsalting) xizmatlari ko'rsatish huquqi taqdim etildi. Biroq, bozor muvozanatini va professional himoya sifatini saqlab qolish maqsadida, ushbu tijorat tashkilotlarining vakolatlari cheklanib, ularga sudlarda vakillik qilish huquqi berilmadi. Bu esa, o'z navbatida, umumiy va maslahat xarakteridagi yuridik xizmatlarni erkin tadbirkorlik doirasiga o'tkazgan bo'lsa, bevosita sud protsesslaridagi professional himoya va vakillik funksiyasini faqatgina advokatlar monopoliyasida saqlab qolish imkonini berdi.

Bundan tashqari, Farmon doirasida jismoniy va yuridik shaxslarga ko'rsatilayotgan huquqiy yordam va yuridik xizmatlar sifatini oshirishning eng muhim sharti sifatida advokatlarning daxlsizligi va ularning kasbiy so'rovlari ijrosi qat'iy nazorat ostiga olindi. Advokatlar tomonidan yuridik yordam ko'rsatish jarayonida duch kelinayotgan to'sqinliklar, ularning huquqlari buzilishi bilan bog'liq amaliyot muntazam tahlil qilinishi hamda himoyaga bo'lgan huquqni cheklayotgan yoki advokat so'roviga bepisandlik bilan qarayotgan mansabdor shaxslarga nisbatan ma'muriy javobgarlik choralari kuchaytirish choralari belgilandi. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, PF-5441-sonli Farmon yuridik xizmat sohasidagi tajribali mutaxassislar resursini advokaturaga yo'naltirish, yuridik maslahat bozorida sog'lom raqobatni shakllantirish va sud protsessual vakilligini professional advokatlar qo'lida jamlash orqali mamlakatda huquqiy xizmat ko'rsatishning yaxlit va samarali arxitekturasini yaratishga xizmat qiluvchi asosiy poydevor vazifasini o'tamoqda.

Iqtisodiy globallashuv advokatlik faoliyatining milliy chegaralardan chiqishiga sabab bo'ldi. Transmilliy yuridik firmalar (Baker McKenzie, Clifford Chance, Linklaters va boshqalar) dunyoning ko'plab davlatlarida faoliyat yuritadi. Bu holat milliy advokatlik tizimlarini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirishni taqozo etmoqda. Shu bilan birga, xalqaro savdo-iqtisodiy arbitraj va investitsion

nizolarni hal etish borasida yagona xalqaro standartlarning shakllanishi kuzatilmoqda.

Rivojlangan mamlakatlarda advokatlarning ijtimoiy mas'uliyati tamoyili — pro bono amaliyoti institutsional tus olmoqda. Ko'plab advokatlik assotsiatsiyalari o'z a'zolariga muayyan miqdorda bepul yuridik yordam ko'rsatishni majburiy norma sifatida belgilagan. Bu tendensiya odil sudlovga teng kirish imkoniyatini ta'minlash va huquqiy himoyasizlik muammosini yumshatishga xizmat qiladi.

Advokatlik institutining tashkiliy shakllanishida turli huquqiy oilalarga mansub davlatlarda sezilarli farqlar mavjud. Ushbu bo'limda anglosakson va kontinental huquq tizimlari doirasidagi asosiy modellar tahlil qilinadi.

Anglosakson modeli: AQSh va Buyuk Britaniya

AQShda advokatlik ikki toifaga bo'linmaydi: barcha litsenziyalangan mutaxassislar — attorney — ham konsultativ, ham vakillik funksiyalarini bajaradi. Litsenziya har bir shtat darajasida beriladi. Ushbu tizimda bar assotsiatsiyalari (Bar Associations) asosiy professional birlik sifatida namoyon bo'lib, American Bar Association (ABA) milliy darajadagi yetakchi tashkilot hisoblanadi. AQSh tizimining o'ziga xos xususiyati — contingency fee (natija uchun haq to'lash) amaliyotidir, bu advokat va mijoz manfaatlarining uyg'unlashuviga xizmat qiladi.

Advokatlik faoliyati bilan shug'ullanish uchun murakkab va uzoq yo'l bosish kerak. Buni istagan shaxs o'rta ma'lumot olgach, universitet kollejiga qatnaydi, u yerda uch yoki to'rt yil o'qiydi. Keyin uch yil yuridik maktabga boradi. AQShda bunday maktablar 200 atrofida bo'lib, u yerda amerikalik talaba mutlaqo amaliyotga yo'naltirilgan bilimlar oladi. Keyingi bosqich yuridik fanlarga boy kurs va sud nazorati ostidagi imtihon bo'ladi. Oz sonli talabalargina bu imtihondan o'ta oladilar. Qayd etish lozimki, bugungi kunda shtatlarning yarmida advokatlik faoliyati bilan shug'ullanish uchun universitet diplomi mavjudligi majburiy talab emas. Da'vogarlar Amerika fuqarolari bo'lishi va qo'nimlilik senziga ega bo'lishlari, ya'ni ushbu shtatda kamida olti oy yashagan bo'lishlari kerak.

Amerikalik advokatlari xususiy amaliyot bilan ham shug'ullanadilar, shuningdek, "jamiyat", "korporatsiya"lar shaklidagi ishlab chiqarish birlashmalarini tuzadilar. 500 dan ortiq advokatlarni birlashtirgan advokatlik firmalari mavjud. "Jamoatchilik manfaatlarini"ni himoya qiluvchi advokatlik firmalari ham mavjud, ya'ni ular xususiy mijozlarni emas, jamoatchilikning vakillari sanaladilar. Masalan, qog'ozbozchilikka qarshi, atrof-muhitni saqlash uchun, kamsitilishga va h.k.ga qarshi chiqadilar⁷.

Shtatlarning advokatlik assotsiatsiyalari milliy advokatlar tashkilotini tashkil etadi — Amerika advokatlar assotsiatsiyasi. U 1878-yilda ta'sis etilgan

⁷ Advokatura. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Egamberdiev A.U., Ahmedov R.T., Mirzaev Sh.M., Fazilov F., Nikonov I., Sayfiyeva G. T. TDYuU nashriyoti, 2016. 104-bet

bo'lib, maqsadi — tajriba almashinuvi, yuridik tuzilmalar muammolarini muhokama qilish, qonunchilik islohotlari va boshqalar hisoblanadi⁸.

Buyuk Britaniyada tarixan ikki toifali tizim — solicitor va barrister — mavjud bo'lgan. Solicitorlar mijozlar bilan bevosita ishlaydi, yuridik hujjatlar tayyorlaydi va maslahat beradi, barristerlar esa odatda oliy sudlarda ishlarni yuritadi. So'nggi o'n yilliklarda ushbu chegaralar ancha yumshadi: 1990-yildan boshlab solicitorlarga ham oliy sudlarda vakillik qilish imkoniyati berildi.

Angliya milliy advokaturasi 1285-yilda qirol Eduard I qonunchilik akti asosida tashkil etilgan. Sud himoyachilari ikkita katta guruhga bo'lingan: advokatlar — barristerlar (barristers) va striapchiylar — attorneylar (attorneys) hamda solicitorlar (solicitors)⁹.

Ingliz advokatlarining barristerlar va solicitorlarga bo'linishi advokatura tarixi sohasining ko'pgina mutaxassislari, jumladan inglizlarning o'zlarining e'tiroficha, anaxronizm sanaladi, biroq advokatlik kasbidagi vorisiylik va an'analarga sodiqlik, shuningdek, yuqori turuvchi barrister advokatlik unvoniga loyiq bo'lish kerakligi tartibni avvalgidek saqlab qoladi.

Advokatlarning ikkita toifaga bo'linishi va bunga bog'liq ish yuritishning o'ziga xosligi ish yuritish bo'yicha xarajatlarni ancha oshiradi. Barristerlar ingliz amaliy elitasi vakillari bo'lib, mamlakat siyosiy hayotida sezilarli rol o'ynaydilar.

Barristerlar orasidan odatda Bosh (yetakchi) attorney — Ingliz Tojining vakili bo'ladigan, Buyuk Britaniyadagi eng yuqori advokatlik unvoni sohibi, shuningdek, oliy sudlar sudyalari tayinlanadi¹⁰.

Kontinental model: Germaniya va Fransiya

Germaniyada advokatlik faoliyati Rechtsanwalt (advokat-huquqshunos) maqomi ostida amalga oshiriladi. Bundesrechtsanwaltskammer (Federal Advokatlar Palatasi) advokatlik faoliyatini muvofiqlashtiruvchi asosiy tashkilot bo'lib, unga a'zolik majburiy hisoblanadi. Germaniya tizimi davlat notariati bilan yaqin integratsiyalashgan bo'lib, ko'plab yuridik harakatlar notariat orqali rasmiylashtiriladi. Bu esa advokatlar faoliyatining ayrim yo'nalishlariga ta'sir ko'rsatadi.

Germaniyada advokatura huquqiy maqomini mustahkamlovchi asosiy normativ hujjat 1959-yildagi Advokatura to'g'risidagi federal qoida sanaladi. U kichik o'zgarishlar bilan bugungi kunda ham amalda bo'lib kelmoqda¹¹.

Agar advokatga yuridik yordam so'rab murojaat qilinsa, u esa xizmat ko'rsatishdan bosh tortsa, u rad etish sababini tushuntirishi lozim. Asoslanmagan rad etish tufayli mijozga yetkazilgan zarar qonun asoslarida qoplanadi.

Advokatning tayinlanishi fuqarolik-protsessual kodeks, mehnat nizolaridagi sudlar to'g'risidagi qonun yoki vaqtinchalik to'lanmaydigan himoya to'g'risidagi

⁸ Bernam U., Reshetnikova I.V., Proshlyakov A.D. Sudebnaya advokatura.- SPb., Izd-vo Sankt-Peterburgskogo universiteta, 1996. - S.45.

⁹ Kucherena A.G. Advokatura. Uchebnik. - M.: Yurist, 2005. - S.156.

¹⁰ Advokatura. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Egamberdiev A.U., Ahmedov R.T., Mirzaev Sh.M., Fazilov F., Nikonov I., Sayfiyeva G. T. TDYuU nashriyoti, 2016. 108-bet

¹¹ Барцевский М.Ю. Бизнес- advokatura SShA i Germanii. Uchebnoe posobie. - M: «Белые алвы», 1995.- 198.

qoidalar asosida amalga oshirilsa, u ishdagi tomon vakilligini o'z zimmasiga olishga majbur bo'ladi. Jinoiy ishlardagi himoya ham mana shunday majburiy xarakterga ega¹².

Fransiyada 1971-yildagi islohotdan so'ng avocat va conseil juridique (huquqiy maslahatchi) toifalari birlashtirildi. Natijada yagona avocat toifasi vujudga keldi. Fransiya modelining o'ziga xos jihati — bar uyushmalari (barreaux)ning kuchli mustaqilligi hamda qat'iy kasbiy axloq qoidalarining mavjudligidir. Parijdagi Ordre des Avocats Yevropaning eng nufuzli advokatlik tashkilotlaridan biri hisoblanadi.

Osiyo modeli: Yaponiya va Janubiy Koreya

Yaponiyada an'anaviy ravishda advokatlar soni cheklangan bo'lib, Japan Federation of Bar Associations (JFBA) tomonidan qat'iy kvota siyosati yuritilgan. Biroq 2000-yillardan boshlab amalga oshirilgan islohotlar natijasida advokatlar soni sezilarli darajada oshdi.

Yaponiyada advokatlik lavozimini egallash uchun qat'iy tanlov qoidalari belgilangan. Malakali mutaxassis bo'lish va advokatlik faoliyatini amalga oshirish uchun Yaponiyada yuridik maktabda tahsil olish, keyin kasb bo'yicha imtixon topshirish va Oliy sud qoshidagi yuridik treninglar va tadqiqotlar institutida bir yillik stajirovkadan o'tish kerak bo'ladi.

Yaponiya advokatlik assotsiatsiyalari ittifoqining rasmiy saytida chop etilgan ma'lumotlarga ko'ra, 2010-yil 1-yanvar holatiga Yaponiyada advokatlik faoliyatini 28 812 nafar kishi amalga oshiradi, ularning 4 663 nafari — ayollardir¹³.

Janubiy Koreyada advokaturani liberallashtirish jarayoni ijtimoiy o'zgarishlar sur'atidan ortda qolmoqda. Janubiy Koreya davlat qurilishi, iqtisodiyoti va madaniyatidagi jo'shqin o'zgarishlar ushbu mamlakatning konservativ, an'anaviy yopiq advokaturasiga ta'sir qilmay qolmasdi. Biroq barcha koreyalik advokatlar ham malakasini oshirishga, marketing qonunlarini o'zlashtirishga va shu orqali o'zining raqobatbardoshligini mustahkamlashga intilmaydi.

Tashkil topganidan buyon Koreya Respublikasi davlatchilik, iqtisodiyot, madaniyat va ta'lim sohalarini rivojlantirishda katta masofani bosib o'tdi. Janubiy Koreya tarixi 1945-yil yoz oxirida tuzilgan Koreya yarim orolidagi ta'sir doiralari taqsimlanishi to'g'risidagi sovet-amerika kelishuvidan boshlanadi¹⁴.

Janubiy Koreyada esa amerikalashgan model joriy etilgan bo'lib, huquqiy ta'lim Amerika law school tizimiga o'xshash tarzda tashkil qilingan. Ushbu mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, advokatlar sonining haddan tashqari

¹² Advokatura. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Egamberdiev A.U., Ahmedov R.T., Mirzaev Sh.M., Fazilov F., Nikonov I., Sayfiyeva G. T.: TDYuU nashriyoti, 2016. 107-bet

¹³ Уголовно-процессуальное право. Учебник / Под общей ред. проф. П.А. Лупинской. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Юрист, 2003. — С. 289.

¹⁴ Advokatura. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Egamberdiev A.U., Ahmedov R.T., Mirzaev Sh.M., Fazilov F., Nikonov I., Sayfiyeva G. T.: TDYuU nashriyoti, 2016. 110-bet

cheklanishi yuridik yordam sifati pasayishiga va odil sudlovga erishish imkoniyatlarining qisqarishiga olib kelishi mumkin.

O'zbekistonga yaqin davlatlardan biri — Qozog'iston Respublikasida advokatlik faoliyati 2018-yilgi "Advokatlik faoliyati va yuridik yordam ko'rsatish to'g'risida"gi Qonun bilan tartibga solinadi¹⁵. Ushbu qonunning 3-moddasida yuridik yordam ko'rsatish tamoyillari belgilangan bo'lib, unga ko'ra, yuridik yordam kasbiy va axloqiy xulq-atvor normalariga rioya qilib, yuridik yordam ko'rsatish standartlariga rioya qilgan holda amalga oshirilishi lozim. Qonunning 4-moddasiga ko'ra, yuridik yordam ko'rsatish tamoyillariga rioya qilmaslik ushbu qonunda va Qozog'iston Respublikasining boshqa qonunlarida belgilangan javobgarlikka sabab bo'lishi belgilangan.

Qozog'iston qonunchiligining o'ziga xos jihati — kasbiy xatolar tushunchasining aniq me'yoriy ta'rifiga ega ekanligidir. Qonunning 36-moddasiga muvofiq, advokat shartnomaga muvofiq yuridik yordam ko'rsatish natijasida kelib chiqadigan majburiyatlar bo'yicha o'zining kasbiy javobgarligini sug'urtalashi shart¹⁶. Yuridik yordam ko'rsatilishi natijasida uchinchi shaxslarning mulkiy manfaatlariga yetkazilgan zarar uchun javobgarlik yuzaga kelish fakti sug'urta hodisasi hisoblanadi.

Qozog'iston qonunchiligida kasbiy xatolar quyidagilar sifatida belgilangan: protsessual muddatlarni o'tkazib yuborish; hujjatlarni noto'g'ri rasmiylashtirish; yuridik yordam ko'rsatilayotgan shaxsni huquqiy harakatlar oqibatlari haqida xabardor qilmaslik; mijozdan olingan hujjatlarning yo'qotilishi yoki shikastlanishi; advokatlik sirini tashkil etuvchi ma'lumotlarni qonunga xilof ravishda oshkor qilish.

O'zbekistonda advokatlik faoliyatini tartibga solishning hozirgi tizimi "Advokatlik faoliyati to'g'risida"gi Qonunga asoslanadi. Ushbu qonun advokatura mustaqilligini kafolatlaydi, advokatlik siri institutini mustahkamlaydi hamda advokatlarning huquq va majburiyatlarini belgilaydi. Biroq xorijiy tajriba bilan qiyosiy tahlil bir qator takomillashtirish yo'nalishlari mavjudligini ko'rsatadi.

Germaniya va Fransiya tajribasidan ko'rinib turibdiki, advokatlik palatalarining haqiqiy mustaqilligi sifatli huquqiy yordam ko'rsatishning asosiy sharti hisoblanadi. O'zbekistonda advokatlik palatalarining funksional mustaqilligini oshirish, ularning davlat organlaridan moliyaviy va tashkiliy jihatdan mustaqilligini ta'minlash zarur. Buning uchun Germaniya Federal Advokatlar Palatasi tajribasi asosida o'zini o'zi moliyalashtirish va o'zini o'zi tartibga solish mexanizmlarini kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

AQSh va Yevropaning yetakchi yuridik firmalari tajribasi asosida O'zbekistonda ham huquqiy xizmatlarni raqamlashtirish jarayonini jadallashtirish zarur. Bu, avvalo, elektron hujjat aylanishini sud tizimi va advokatlik amaliyotida keng joriy etishni, sun'iy intellektga asoslangan huquqiy

¹⁵ Qozog'iston Respublikasining "Advokatlik faoliyati va yuridik yordam ko'rsatish to'g'risida"gi Qonuni, 2018-yil 5-iyul.
URL: <https://adilet.zan.kz>

¹⁶ Qozog'iston Respublikasining "Advokatlik faoliyati va yuridik yordam ko'rsatish to'g'risida"gi Qonuni, 36-modda.



FRANCE



FRANCE

ma'lumotlar bazalarini yaratishni hamda onlayn konsultatsiya platformalarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Shu tariqa, texnologik innovatsiyalar advokatlik xizmatlarining samaradorligi va qulayligini oshirishga xizmat qiladi.

Rivojlangan mamlakatlarda keng tarqalgan pro bono amaliyotini O'zbekistonda ham rasmiy normativ-huquqiy asosga ega qilish maqsadga muvofiq. Bu borada advokatlik palatasi a'zolariga yil davomida ma'lum hajmdagi bepul yuridik yordam ko'rsatish majburiyatini yuklash, shuningdek, bunday faoliyat uchun davlat tomonidan muayyan kompensatsiya mexanizmlarini joriy etish mumkin. Bu ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlar — kam ta'minlangan shaxslar, nogironligi bo'lgan shaxslar va yoshlarning huquqiy himoyasini ta'minlashga xizmat qiladi.

Anglosakson huquq tizimi tajribasi shuni ko'rsatadiki, advokatlik ta'limida amaliy komponentning ulushini oshirish zarur. O'zbekiston yuridik ta'lim tizimida yuridik klinikalar (law clinics) faoliyatini kengaytirish, moot court (sun'iy sud muhokamalari) amaliyotini rivojlantirish hamda advokatlarning muntazam malaka oshirish majburiyatini qonunchilik darajasida tartibga solish lozim. Shu bilan birga, xalqaro huquq, IT huquqi va investitsion arbitraj kabi yo'nalishlarda ixtisoslashgan advokatlarni tayyorlashga alohida e'tibor qaratish zarur.

Ushbu tahliliy ish shuni ko'rsatadiki, advokatlik instituti huquqiy davlatning ajralmas va fundamental elementi bo'lib, uning rivojlanishi jamiyatning umumiy demokratik hamda huquqiy taraqqiyotini aks ettiradi. Zamonaviy tendensiyalar — raqamlashtirish, ixtisoslashuv, xalqarolashuv va pro bono amaliyoti — global miqyosda advokatlik faoliyatining yangi sifat bosqichiga ko'tarilayotganini ko'rsatmoqda.

Xorijiy tajriba tahlili quyidagi asosiy xulosalarga olib keladi: birinchidan, advokatlik palatasining haqiqiy mustaqilligi sifatli huquqiy yordam ko'rsatishning zaruriy sharti hisoblanadi; ikkinchidan, raqamli texnologiyalar advokatlik amaliyotini tubdan o'zgartirmoqda va ushbu jarayonlarga moslashish zarur; uchinchidan, pro bono amaliyotini institutsionallashtirish odil sudlovdan teng foydalanish imkoniyatini ta'minlashning samarali vositasi hisoblanadi; to'rtinchidan, ixtisoslashuv va ta'lim sifati advokatlik xizmatlarining raqobatbardoshligini belgilovchi muhim omillardan biridir.

O'zbekiston uchun eng maqbul yo'l mavjud milliy an'analarga tayangan holda kontinental huquq tizimi, xususan Germaniya va Fransiya tajribasining ijobiy jihatlaridan oqilona foydalanish hamda zamonaviy raqamli imkoniyatlarni keng joriy etishdan iboratdir. Mazkur yondashuv mamlakatimizda huquqiy davlatchilikni yanada mustahkamlash va fuqarolarning huquq hamda qonuniy manfaatlarini samarali himoya qilishga xizmat qiladigan muhim amaliy qadam bo'lib hisoblanadi.



Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 12-maydagi "Advokatura instituti samaradorligini tubdan oshirish va advokatlarning mustaqilligini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5441-son Farmoni. URL: <https://lex.uz/docs/-296262>
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yilgi "Qonunchilikdagi huquqiy bo'shliqlarni bartaraf etish va tartibga solish yukini kamaytirish to'g'risida"gi Farmoni. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 26.11.2025-y.
- 3."Rossiya Federatsiyasida advokatura va advokatlik faoliyati to'g'risida" Federal qonun, 2002-yil 31-may, 63-FZ-son. URL: <https://consultant.ru>
- 4.Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO), 1959-yil 1-avgust (keyingi o'zgartirishlar bilan). URL: <https://gesetze-im-internet.de/brao/>
- 5.Berufsordnung für Rechtsanwälte (BORA), 1996-yil. URL: <https://brak.de>
- 6.Qozog'iston Respublikasining "Advokatlik faoliyati va yuridik yordam ko'rsatish to'g'risida"gi Qonuni, 2018-yil 5-iyul. URL: <https://adilet.zan.kz>
- 7.RF FA to'g'risidagi qonunning 17-moddasiga sharh // Grishin A.V. Distsiplinarnaya otvetstvennost advokata: osnovaniya i poryadok privilecheniya. — M.: Yuridicheskiy tsentr Press, 2014.
- 8."Rossiya Federatsiyasida advokatura va advokatlik faoliyati to'g'risida" Federal qonunning 19-moddasi, 63-FZ.
- 9.Qozog'iston Respublikasining "Advokatlik faoliyati va yuridik yordam ko'rsatish to'g'risida"gi Qonunining 36-moddasi.
- 10.Reznik G.M. Advokatlarga ma'muriy javobgarlikdan qisman immunitet zarur // Advokatskaya gazeta. — 2012. — No. 9. URL: <https://fparf.ru>
- 11.Melnichenko R.G. Professionalnaya otvetstvennost advokata: monografiya. — Volgograd, 2010. — 168 s.
- 12.Kucherena A.G. Advokatura v usloviyakh sudebno-pravovoy reformy v Rossii: monografiya. — M.: YURKOMPANI, 2009. — 434 s.
- 13.O'zbekiston Respublikasining "Advokatura to'g'risida"gi Qonuni, 1996-yil 27-dekabr (2024-yil 7-fevral holatida). URL: <https://lex.uz/uz/docs/-54503>

